

2. FORHANDLINGSEMNE:

Bør avgjørelsen av reaksjonsspørsmålet
henlegges til spesielle organer?

Bör bestämmandet av brottspåföljden skiljas från avgörandet av skuldfrågan och möjligen även anförtros åt särskilda organ?

Av professor IVAR STRAHL, Uppsala.

I. Utvecklingen inom det straffrättsliga reaktionssystemet och dess förhållande till straffprocessen.

Den straffrätt som byggde på strafflagarna under 1800-talet var i sina huvuddrag enkel. I lagen hade man sökt genom noggranna brottsbeskrivningar ange vad som skulle anses vara brott, och till brottsbeskrivningarna voro fogade straffskalor inom vilka straffet skulle utmätas. Domstolens roll var i huvudsak inskränkt till att pröva huruvida den tilltalade hade begått den gärning för vilken han var åtalad, att undersöka om denna föll under en straffbestämmelse samt att, om så befanns vara fallet, uppskatta gärningens svårhet och utmäta en däremot svarande kvantitet av straff enligt skalan i straffbestämelsen.

Detta system, som var karakteristiskt för den under 1800-talet härskande s. k. klassiska straffrätten, hade skilda rötter. Här må vara tillräckligt att peka på den del upplysningsmännen hade i utvecklingen av denna straffrätt. Reagerande mot den godtycklighet och grymhet som präglade straffrättsskipningen på Europas kontinent under 1700-talet krävde dessa, att straffrättsskipningen skulle vara bunden av lag och att straffen skulle stå i proportion till brotten. De ville därmed bl. a. främja medborgarfrihet och rättssäkerhet. „Det är frihetens triumf“, skrev Montesquieu, „när strafflagarna låta varje straff svara mot varje brotts särskilda beskaffenhet.“

I ivern att hindra godtycke gick man stundom långt. Sedan i franska revolutionens rättighetsförklaring 1789 fastslagits att ingen må dömas till straff utan stöd av lag som utfärdats före brottet, föreskrevs i franska revolutionens strafflag, av 1791, fixa straff. Domaren skulle, sedan han konstaterat vad den tilltalade gjort, blott ha att slå upp lagen; där skulle han finna det straff han hade att ådöma.

Systemet med fixa straff befanns emellertid snart vara otillfredsställande. Det visade sig nödvändigt att låta domstolen få viss prövningsrätt, för att straffet skulle kunna sättas i proportion till vad den tilltalade i det särskilda fallet låtit komma sig till last. I code pénal, av 1810, infördes därför latitudsystemet.

I de nordiska länderna torde icke önskan att begränsa området för domstolarnas prövning ha spelat någon framträdande roll vid införandet av latitudsystemet. Sedan äldre tider kvarlevde nämligen i Norden ännu under 1700-talet systemet med fixa straff i mycket stor utsträckning. Vad man önskade var snarare att åstadkomma, att straffen blevo rättvisa. Den svenska lagkommittén yttrade 1832 efter att ha

anfört exempel på de mångahanda omständigheter som kunde inverka på graden av straffbarhet, att det vore högst olämpligt och till följderna oräddvist att försöka i lagen ange visst straff för varje brott.¹⁾

Här är icke platsen att ingå på frågan hur straffmätningen inom straffskalan tillgår.²⁾ Det är troligt, att domstolarna numera icke i lika hög grad som förr fästa avseende endast vid själva brottet utan äro mera benägna än förr att taga hänsyn till omständigheter utanför detta. I viss mån förekommer nog också, att domstolarna, i strid mot den klassiska läran, söka utmäta straffet så, att det är ändamålsenligt med hänsyn till personen och förhållandena i det särskilda fallet. Det förtjänar dock nämnas, att så sent som år 1943 det svenska lagrådet, på tal om straffmätningen i fall där gemensamt straff skall utmätas för ett tidigare avdömt brott och ett nyupptäckt, förklarade att vid straffmätningen städe lära böra iakttagas att betydelse tillmätas allenast sådana omständigheter som kunna hänföras till själva brottsligheten, visserligen ej sedd isolerad utan sådan den framträder vid den nya lagföringen, och att utöver vad därmed sagts den dömdes förhållanden före och efter brottens begående i princip icke få tillmätas betydelse vid straffmätningen.³⁾ Det bör också framhållas, att om, såsom skall ske enligt danska strafflagen § 80, hänsyn skall tagas till gärningsmannens föregående vandel och beteende före och efter gärningen samt till styrkan av hans ådagalagda brottsliga sinnelag, det dock alljämt i tillämpningen i allmänhet torde vara fråga om en uppskattning av vad som har hänt i det förgångna. Helt säkert har i alla länder för straffmätningen inom latituderna utbildat sig en straffmätningstradition som för många typfall ger en ungefärlig och av domstolarna i allmänhet accepterad ledning. På det hela taget torde därför straffmätningen inom latituderna icke vålla domstolarna väsentligt andra eller större svårigheter än den gjorde under den klassiska straffrättens glansdagar.⁴⁾

En radikal ändring har däremot skett genom tillkomsten av en rad påföljder vid sidan av de traditionella straffen. Dessa påföljder ha nämligen ställts till domstolarnas förfogande att under vissa förutsättningar användas när de, framför allt från individualpreventiv synpunkt, befinnas ändamålsenliga, något som kräver en prövning av annat slag än ett uppskattande av brottslighet och ett därmed sammanhängande utmätande av straffkvantitet.

Att här uppräknas eller närmare beskriva dessa individualpreventivt färgade påföljder torde vara överflödigt. Som exempel må nämnas ungdomsfängelse eller ungdomsskola avsedda att ge uppfostran och utbildning åt unga i viss åldersklass, förvaring, säkerhetsförvaring eller internering avsedda såsom skyddsåtgärder mot farliga brottslingar samt villkorlig dom. Den sistnämnda påföljden kan gestaltas olika och

1) Förslag till allmän criminallag, 1832, s. 3 ff.

2) Se därom *v. Eyben*, *Strafudmåling*, Köbenhavn 1950.

3) Se *Nytt juridiskt arkiv* II 1944 s. 103 f.

4) Se *Strahl* i *Svensk juristtidning* 1951 s. 401 ff.

till sin sakliga innebörd vara i vissa fall en villkorlig påföljdseftergift, i andra en mer eller mindre genomförd kriminalvård i frihet.

Om alla dessa påföljder gäller, att de icke äro i lag knutna till vissa brott såsom en regelmässig påföljd av dem. För att de skola tillämpas förutsättes en bedömning av hur påföljden, därest den ådömes, kommer att verka, alltså en prognos avseende påföljdens ändamålsenlighet. Det kan sålunda icke vara riktigt att döma exempelvis till ungdomsfängelse, om icke denna påföljd i det särskilda fallet anses lämplig eller åtminstone lämpligare än annan påföljd, och icke heller kan det vara riktigt, att domstolen genom villkorlig dom anordnar en kriminalvård i frihet som den icke finner ändamålsenlig. Att villkorlig dom i många fall meddelas lämpligen slentrianmässigt må vara sant men visar icke, att domstolarna böra meddela villkorlig dom utan att överväga om det är lämpligt.

För sådana överväganden är emellertid icke endast brottet och vad därmed sammanhänger av betydelse. Uppenbarligen kunna många andra händelser i den tilltalades liv ha lika stor eller större betydelse för prövningen vad som lämpligen bör göras med honom för att förebygga återfall. För en sådan prövning måste det vara av vikt att ingående lära känna den tilltalades person och hans personliga förhållanden. Över huvud är allt som kan ge upplysning om hur en ifrågasatt påföljd skulle komma att verka av betydelse. För prognosen är det icke minst viktigt att känna vad den ifrågasatta påföljden i verkligheten innebär och hur den skulle komma att tillämpas beträffande just den tilltalade.

Överväganden av detta slag måste alltid lida av osäkerhet. Det godtycke, som den klassiska läran ville förebygga genom sin regel om sträng proportionalitet mellan brott och straff, kan återkomma, om det icke sörjes för att övervägandena ske på grundval av tillräckligt material och med omsorg.

Straffprocessen har emellertid i huvudsak bibehållit den karaktär den förr hade. I sina huvuddrag företer den en påfallande likhet med civilprocessen. Liksom om det gällde att slita en tvist, har domstolen att, sedan den lyssnat till två parter som stått mot varandra vardera med sina yrkanden och sin framställning av sakförhållandena, ge ett definitivt svar på en fråga som bragts under dess prövning av ena parten. Detta tillvägagångssätt är säkerligen i allmänhet väl lämpat för fall där det, sedan sakförhållandena konstaterats, behöves föga mer än att finna den tillämpliga rättsregeln för att rättsföljden skall vara given. Så var förhållandet enligt det klassiska straffrättssystemet, men så är icke förhållandet enligt den moderna straffrätten.

Sedan de traditionella straffen vid sin sida fått andra påföljder, vilkas tillämpning skall bero av en prövning av deras ändamålsenlighet, är domstolens uppgift i straffprocessen icke begränsad till ett applicerande av en rättsregel på konstaterade fakta. När domstolen funnit att den tilltalade betett sig så som beskrives i en straffbestämmelse, åter-

står en ofta svår uppgift, som kräver sin särskilda prövning, nämligen att bestämma vad som skall göras med den tilltalade.

Denna senare uppgift skiljer sig väsentligt från prövningen av sakförhållandena och av dessas hänförlighet under en straffbestämmelse. I själva verket står domstolen inför två helt skilda frågor, som kräva överväganden av olika slag, grundade på olika material. Den ena är vad man kan kalla skuldfrågan, d. v. s. frågan om den tilltalade begått den gärning för vilken han är åtalad och om denna är sådan att den faller under en straffbestämmelse. Därest den frågan besvaras jakande, inställer sig en ny fråga, nämligen frågan om påföljden. Den förra frågan avser vad som ägt rum, den senare vad som skall göras.

Det måste ifrågasättas, om straffprocessen, vars konstruktion i huvudsak härrör från en tid då i och med besvarandet av den förra frågan svaret på den senare var så gott som givet, gör domstolen tillräckligt rustad att besvara denna senare fråga sedan denna blivit så krävande som den numera är.

Det förhåller sig visserligen icke så, som skulle intet vara gjort för att sätta domstolen i stånd att besvara den. Redan enligt det klassiska systemet erfordrades sinnesundersökningar för att förebygga, att tilltalade som vore att anse såsom otillräkneliga dömdes till straff, och sådana undersökningar verkställas tämligen ofta. Framför allt är emellertid att erinra om att undersökningen angående brottet i allt större utsträckning fått till komplement en undersökning angående den tilltalades person och personliga förhållanden, enligt svensk terminologi en personundersökning till skillnad från den till brottsutredningen hörande förundersökningen.

Därtill inskränker sig i det hela de anordningar som vidtagits inom själva straffprocessens ram för att förse domstolen med material för dess val av påföljd.⁵⁾ Behovet av ingående kännedom om den brottslikes person har emellertid lett till nybildningar utanför straffprocessen.

Det förekommer sålunda, att befogenheten att bestämma om vissa slags påföljder frångåtts de vanliga domstolarna och anförtrotts annan myndighet, vilken träder till sedan domstolen avkunnat sin dom och som har att med ledning av ytterligare undersökningar besluta huruvida en viss påföljd skall tillämpas. Så är förhållandet i Finland beträffande ungdomsfängelse och internering: på sätt nedan skall närmare beskrivas tillkommer det en särskild myndighet, kallad fängelse-domstolen, att förordna därom. Liknande gäller beträffande den norska sikringen, i det att domstolen kan besluta att sikring skall ske men överlåta åt åklagarmyndigheten att välja sikringsmedlet.

⁵⁾ Det bör måhända erinras om att det förekommer att domstolen skall eller kan inhämta ett mer eller mindre förbindande råd av något organ som anses särskilt kvalificerat för prövning av viss påföljds tillämplighet. Svensk domstol får sålunda icke döma till förvaring eller internering utan att ha inhämtat yttrande av interneringsnämnden. Förr krävdes dess tillstyrkande.

Påfallande är vidare tendensen att låta den sakliga innebörden av en ådömd påföljd bero av avgöranden som träffas efter domstolens dom. Vid villkorlig dom som leder till kriminalvård i frihet är det så gott som självfallet, att innebörden av domen måste i hög grad bero av beslut som fattas efter denna: övervakningen bör kunna upphävas och föreskrifter som givits i domen böra kunna ändras eller upphävas, om förhållandena föranleda därtill.⁶⁾ Beträffande anstaltsbehandling göra sig enahanda synpunkter alltmera gällande. Införandet av tidsbestämda eller relativt tidsbestämda frihetsberövande påföljder medför eo ipso, att innebörden av den ådömda påföljden i fall där den är av detta slag i det mest väsentliga avseendet överlämnas till avgöranden som träffas efter domen. Tillkomsten av villkorlig frigivning har gjort även många tidsbestämda straff till sin längd beroende av sådant avgörande. Utvecklingen tenderar till att frihetsstraffen också beträffande sättet för verkställigheten variera starkt efter vad som beslutes efter domen.

I frihetsstraffens utveckling under senare tid äro bl. a. två drag påfallande. Det ena är en tendens till utjämning av skillnaden mellan olika arter av frihetsstraff (och f. ö. också mellan frihetsstraff och andra frihetsberövande påföljder). I Sverige föreligger förslag om att sammanlä de båda arter av frihetsstraff, som gällande rätt känner, till ett enhetligt frihetsstraff. Det andra framträdande draget är, att verkställighetsmyndigheterna fått ett vidsträckt spelrum inom vilket de kunna variera behandlingen efter vad de finna ändamålsenligt, t. ex. välja mellan att placera den dömden i en sluten anstalt eller i en öppen koloni eller förläggning. I samma mån som man gjort allvar av den individualpreventiva synpunkten har det befunnits nödvändigt att söka anpassa behandlingen efter förhållandena sådana de te sig under verkställigheten.

Det skulle kunna sägas mera om den förskjutning som ägt rum i fråga om bestämmandet av påföljden eller dess reella innebörd från domen till beslut som fattas efter denna. Det sagda får vara tillräckligt för att visa, hurusom önskan att i individualpreventivt syfte individualisera påföljden efter den dömdes person och personliga förhållanden har medfört att domen icke i samma grad som förr är avgörande för hur den brottslige kommer att behandlas. Utvecklingen tenderar till att processen och de därefter följande verkställighetsåtgärderna betraktas såsom ett fortlöpande förfarande under vilket den brottslige är föremål för observation och är underkastad förändringar i behandlingen föranledda av iakttagelserna under denna.⁷⁾

⁶⁾ Frågor som uppstå i detta sammanhang diskuteras i den danska Betænkning om forsorgsdomme og betingede domme, Kbhvn 1953, s. 40 ff.

⁷⁾ I det idéprogram som Société internationale de défense sociale antagit uttalas i punkten IV:3, att processen och de efterföljande verkställighetsåtgärderna böra betraktas såsom ett fortlöpande förfarande vars alla successiva faser böra uppfattas och gestaltas så att förfarandet i anda och sanning blir en verksamhet för socialskydd; se Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab 1955 s. 77 eller Svensk juristtidsning 1955 s. 35.

Det kan givetvis diskuteras, om en sådan utveckling är lycklig och hur långt den bör drivas. Såsom motpoler stå mot varandra det klassiska systemet, där påföljden ansågs böra vara i huvudsak given i och med brottet, och ett system, enligt vilket bestämmandet av påföljden är fråntaget domstolen och överlämnat till annan myndighet med vidsträckt befogenhet att anpassa påföljden efter förhållandena sådana de te sig under verkställigheten.

II. Frågan om straffprocessens uppdelning i två etapper.

I ett senare avsnitt skola några reflexioner framläggas beträffande möjligheterna att sedan domstolen slutat sin befattning med ett brottmål låta andra myndigheter bestämma angående påföljden. Såsom där kommer att framhållas, kan man knappast tänka sig, att domstol skulle helt eller för samtliga fall fråntagas uppgiften att bestämma i påföljdsfrågan. Enligt gällande rätt i Norden tillkommer det i alla händelser domstolen att i straffprocessen besluta i denna fråga. Det finns därför ingen väg förbi spörsmålet, huruvida straffprocessen är anordnad på ett sätt som är lämpligt för påföljdens bestämmande.

Iakttagelsen, att bestämmandet av påföljden eller av en ådömd påföljds sakliga innebörd i större eller mindre omfattning är förlagd till ett stadium efter domen, ger anledning att ifrågasätta en viss reform av straffprocessen, nämligen att medge undantag från regeln att domstolen skall i ett sammanhang dels avgöra skuldfrågan och dels, om den tilltalade befinnes skyldig, bestämma påföljden. Det kan ifrågasättas, huruvida det icke skulle vara till fördel att tillåta domstolen att uppdelat straffprocessen i två etapper, den första avseende skuldfrågan och avslutad genom ett formligt och motiverat beslut, nämligen ett frikännande eller en sakerförklaring, och den andra, vilken självfallet ifrågakomme endast om den tilltalade förklarats saker till brottet, avseende påföljdens bestämmande.^{*)}

^{*)} I den internationella debatten har frågan om införande av ett sådant system, kallat etapp- eller cesursystemet, varit föremål för livlig uppmärksamhet. Bland författare som uttalat sig för en reform i denna riktning må nämnas *Ancel*, *Le procès pénal et l'examen scientifique des délinquants*, Melun 1952, *La défense sociale nouvelle*, Paris 1954, s. 138 f, och i *Premier cours international de criminologie*, Melun 1953, s. 222 ff, *Paul Cornil* i *Revue de droit pénal et de criminologie* 1946—47 s. 256 ff och i *Revue pénale suisse*, 1955 s. 225 ff, *Graven* i sistnämnda tidskrift 1955 s. 32 ff, *Schlyter* i *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé* 1951 s. 407 ff och i *Svensk Juristtidning* 1952 s. 733 ff, *Strahl*, *La division du procès en deux phases*, Anvers 1954 (*Rapport général présenté au III:e Congrès international de défense sociale*). I *De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok* 1951—52 s. 145 ff (föredrag åtföljt av anföranden av flera talare) och i *Nordisk tidskrift för kriminalvidenskab* 1952 s. 155 ff samt *Versele* i *Revue de droit pénal et de criminologie* 1947—48 s. 440 ff och i *Autour de l'oeuvre du dr. E. de Greeff*, Louvain & Paris 1956, s. 220 f.

Ekelöf i *Svensk juristtidning* 1954 s. 65 ff är kritiskt inställd mot tanken och i det svenska betänkandet *Vidlyftiga rättegångar* (Statens offentliga utredningar 1955:10) s. 48 ff avvisas denna med framhål-

I anglosaxisk rätt består sedan länge en cesur mellan sakerförklaringen, the conviction, och bestämmandet av påföljden, the sentence. Enligt engelsk uppfattning är denna åtskillnad av vikt för att den tilltalade skal få a fair trial. Medan upplysningar angående den tilltalades antecedentia och över huvud om hans person anses önskvärda vid bestämmandet av påföljden, är man angelägen om att de i regel icke skola vara kända vid avgörandet av frågan huruvida den tilltalade är skyldig. Man befarar nämligen, att bevisprövningen skulle otillbörligt påverkas av upplysningar om den tilltalades person. Personundersökning kan därför i England väl äga rum före the conviction eller frikännandet, men dess resultat undanhålles i princip dem som ha att fatta detta beslut.

Wilken vikt som bör tillmätas denna synpunkt kan vara föremål för delade meningar, men onekligt är, att i samma mån som den tilltalades personliga förhållanden göras kända genom personundersökning det blir allt svårare att gå till bevisprövningen utan förutfattad åsikt. Säkerligen är svårigheten mest kännbar, om bevisprövningen skall företagas av jury. Det engelska exemplet visar i allt fall, att det är praktiskt möjligt att genomföra en uppdelning av straffprocessen i två etapper och att processmaterialet enligt sakens natur blir delvis olika i de båda etapperna.

Den mest påtagliga fördelen av att tillåta en uppdelning i etapper är emellertid, att denna å ena sidan medger att skuldfrågan avgöres utan avvaktan på utredningar som erfordras för påföljdens bestämmande och å andra sidan gör det möjligt för domstolen att ge sig tid att skaffa dessa utredningar och att överväga frågan. I båda hänseendena är den nuvarande stela ordningen stundom otillfredsställande.

Man kan nämligen icke alltid utan olägenhet vänta med att avgöra skuldfrågan, till dess man har klart för sig vad som bör göras med den tilltalade, förutsatt att han är skyldig. Bevismaterialet kan försämrats, och det gör ett ofördelaktigt intryck på den brottslige liksom på allmänheten om tiden får gå utan att domstolen ens förklarar den brottslige skyldig.

Å andra sidan är det angeläget, att man ger sig tid till att verkligen företaga de undersökningar som behövas för påföljdens bestämmande. I vissa fall kan nog en personundersökning göras snabbt, men i andra fall behövs säkerligen avsevärd tid för att undersökningen skall ge pålitligt besked. Att märka är vidare, att till det utredningsarbete som erfordras när kriminalvård i frihet ifrågakommer, d. v. s. villkorlig dom med övervakning och ofta även föreskrifter, hör att skaffa övervakare, tillse att den dömde får lämpligt arbete o. s. v. Sådant kräver ofta tid, om det skall göras väl.

lande likväl att frågan i betänkandet behandlats uteslutande från processuell synpunkt och utan att ingå i någon bedömning av de skäl som från kriminalpolitisk synpunkt kunna tala för tanken. I den danska Betänkning om de retspsykiatriske undersøgelser i straffesager (Betänkning nr. 149, 1956) s. 38 ff diskuteras tanken ingående med avseende å sinnesundersökningarna och finnes från denna synpunkt vara förenad med övervägande olägenheter.

Det är också så, att domstolen bör taga tid på sig att överväga dessa frågor. Om bestämmandet av påföljden skall ske samtidigt med att skuldfrågan avgöres, händer det alltför lätt, att det blir skuldfrågan som tilldrager sig huvudparten av intresset och att frågan om påföljden löses i hast och i trötthetens tecken. Den förra frågan är domstolen tvungen att behandla med synnerlig omsorg. Sedan man väl, kanske under timmar, sökt komma till klarhet i denna fråga — vilket kräver ansträngning ej blott när den är oviss utan även när, såsom oftare händer, den tilltalades skuld är otvivelaktig men en mängd triviala detaljer måste genomgås — är det svårt att med intresse gripa sig an ytterligare en fråga, nämligen frågan vad nu skall göras. Det skulle nog också mången gång vara till fördel, om denna fråga kunde uppskjutas för att detaljerna vid brottet skola hinna sjunka undan i domstolens medvetande och domstolen hinna ställa in sig på att vad det nu gäller är att göra det bästa möjliga av den situation som föreligger. Men att skjuta på bestämmandet av påföljden är mycket lättare, om skuldfrågan blivit avgjord genom ett formligt konstaterande av att den tilltalade begått den ifrågavarande gärningen än om skuldfrågan kvarstår oavgjord.

Detta gäller alldeles särskilt, om det av ett eller annat skäl är nödvändigt att under processen beröva den tilltalade hans frihet.

Är den tilltalade häktad, är det otvivelaktigt för rättssäkerheten och för känslan av rättssäkerhet av värde, att domstolen ju förr dess hellre genom formligt beslut tager ställning till frågan om han är skyldig. Om han är oskyldig, skall han frigges. Är han skyldig, kan det också komma i fråga att frige honom, nämligen om skälet till häktningen är farhåga för att han skall försvåra utredningen. Att kvarhålla en tilltalad i häkte någon längre tid endast för att skaffa den utredning som behövs för påföljdens bestämmande borde icke ske, med mindre domstolen har funnit honom skyldig.

Dessa reflexioner gälla icke blott häktning utan även annat omhändertagande på utredningsstadiet, såsom omhändertagande av unga misstänkta i barnavårdens anstalter eller särskilt inrättade utredningshem i avbidan på att de skola bliva dömda till påföljd för brott som de påstås ha begått — eller bliva frikända. Det är ett befogat krav, att det i sådana fall så snart som möjligt blir fastställt huruvida den omhändertagne verkligen begått brottet.

Beträffande dem som omhändertagas på sinnessjukhus för sinnesundersökning stadgas visserligen i svensk lag, att domstolen icke må förordna om sinnesundersökning med mindre den misstänkte erkänt gärningen eller övertygande bevisning förebragts att han begått den. Men domstolens åsikt därom framlägges icke i ett motiverat beslut. Först sedan sinnesundersökningen verkstälts, avgör domstolen skuldfrågan, tillika med påföljdsfrågan. Skuldfrågan är alltså oavgjord under den tid sinnesundersökningen pågår. Det är icke sörjt för att endast den som domstolen slutligen finner skyldig underkastas sinnesundersökning. Att skuldfrågan, såsom ofta men visst icke alltid händer,

handlagts vid huvudförhandling före sinnesundersökningen utesluter icke, att det är nödvändigt att taga upp den igen vid ny huvudförhandling efter sinnesundersökningen.

Om domstolen, innan den förordnar om sinnesundersökning, genom ett motiverat formligt beslut skilde sig från skuldfrågan, skulle större säkerhet vinnas för att icke en oskyldig underkastades sinnesundersökning. Processen skulle i åtskilliga fall förenklas och förkortas; det vore möjligt, att överklagande till högre rätt skulle kunna ske under sinnesundersökningen. Denna skulle också ske säkrare, om undersökningsläkaren hade tillgång till domstolens redogörelse för vad den funnit utrett i målet. Ty i många fall måste brottet vara ett faktum av synnerlig betydelse för bedömandet av den undersöktes sinnesbeskaffenhet, och låt vara att läkaren icke kan vara bunden av domstolens åsikt att den tilltalade verkligen begått brottet, måste det dock vara till avsevärd hjälp för honom att av domstolens motiverade sakerförklaring få kännedom om vad domstolen funnit utrett.

Önskemålet, att tilltalad som berövats friheten så snart som möjligt får frågan om sin brottslighet prövad och att tilltalad icke onödigtvis berövas friheten förrän så skett och han befunnits skyldig, har en motsvarighet när det gäller anordnande av personundersökning. Även en sådan kan vara i hög grad pinsam, ja direkt skadlig, för den tilltalade och hans anhöriga. Det är därför angeläget, att det finns garantier mot att oskyldiga underkastas personundersökning. I tveksamma fall vore det för den skull till fördel, om personundersökningen kunde anstå till dess domstolen funnit den misstänkte skyldig.

Över huvud skulle nog i många fall åtskilligt vara vunnet, om skuldfrågan vore ur världen när frågan om påföljden skall tagas upp. Ätminstone i de fall där skuldfrågan varit omstridd bör då förfarandet kunna försiggå i lugnare atmosfär. Det måste bl. a. vara lättare att få tillförlitliga besked om den tilltalade, när de tillfrågade icke behöva befara att deras uttalanden skola inverka på bedömningen av skuldfrågan. Och den tilltalade kan, om han är omhändertagen i anstalt, ofta behandlas på ett både humanare och nyttigare sätt sedan skuldfrågan är avgjord. Den isolering som ibland därförut är nödvändig kan upphävas, och man behöver ej hysa betänkligheter emot att påbörja en verksamhet för hans resocialisering.

Uppdelningen i etapper anvisar också en utväg att komma till rätta med en särskild svårighet som är förbunden med sinnesundersökningarna och personundersökningarna, nämligen den hur man skall kunna bespara den tilltalade och hans anhöriga det lidande och det men som ej sällan vållas dem genom att uttalanden vid undersökningarna bli kända för dem och andra. Det är säkerligen allmänt talat viktigt, att rannsakingen om själva brottet är offentlig, och det är ett oeftergivligt krav, att intet som angår skuldfrågan undanhålles den tilltalade, men offentlighetsprincipen och den kontradiktoriska principen äro icke lika fast grundade när det gäller frågan om påföljden. Att låta denna fråga handläggas inom lyckta dörrar och utan offentliggörande

av handlingarna, när ett offentliggörande skulle vara skadligt, synes ej möta större betänkligheter, om blott själva rannsakingen försiggått i offentlighetens ljus. Det må erinras om att, för att taga exempel från Sverige, förhandlingarna inför ungdomsfängelnsnämnden och interneringsnämnden, vilkas beslut äro avgörande för längden av ungdomsfängelse och förvaring, icke äro offentliga och ej heller förhandlingarna inför barnavårdsnämnder och nykterhetsnämnder. Det synes t. o. m. kunna ifrågakomma att undanhålla den tilltalade, men ej hans försvarare, omdömen som fälltis om honom, där det skulle allvarligt skada honom att taga del av dem.

Det skall icke förnekas, att en uppdelning av processen jämte fördelar också har nackdelar.

En är, att uppdelningen synes göra förfarandet mera omständligt. Detta får dock icke utgöra en avgörande betänklighet, om det verkligen är så att den nutida straffrättens beskaffenhet gör ett sådant förfarande motiverat. Det bör också framhållas, att vad som ifrågasättes icke, måhända frånsett vissa fall, är mera än att öppna möjlighet för domstolen att, när den finner skäl därtill, dela förfarandet i etapper. I den stora massan av straffsaker är det säkerligen icke motiverat att uppskjuta påföljdsfrågan eller ens att meddela särskilda beslut i skuldfrågan och i påföljdsfrågan.

Det är också givet, att en sådan möjlighet kan missbrukas så att, kanske under trycket av en hopad arbetsbörda, domstolarna skulle dröja allför länge med att bestämma påföljden. Att förebygga förhållning i detta avseende torde dock icke vara svårare än i andra.

Större vikt äro måhända många benägna att fästa vid invändningen, att de två frågorna, skuldfrågan och påföljdsfrågan, i sak hänga så nära ihop att det är betänkligt att avgöra den förra utan tillgång till utredningen i den senare och att den senare icke bör avgöras vid en tidpunkt då utredningen i den förra ej längre är aktuell för domstolens ledamöter, vilka dessutom måhända äro andra än vid det föregående beslutet.

Mot detta bör framhållas, att frågorna verkligen äro olika, den ena gäller vad som har skett, den andra vad som skall göras.

Det må vara sant, att det förekommer fall då upplysningar som hänföra sig till den tilltalades person äro av värde för bedömande av frågan om han handlat med uppsåt — eller oaktsamhet — men detta händer icke ofta och när det förekommer torde utredning om dessa omständigheter kunna åstadkommas på annat sätt genom personundersökning eller sinnesundersökning eller också genom att i dessa sällsynta fall sådana undersökningar få föregå beslutet i skuldfrågan. Uppsåt och oaktsamhet äro brottsrekvisit som andra; är det osäkert om de äro uppfyllda, erfordras naturligtvis utredning. Men så förhöll det sig också långt innan personundersökningar och sinnesundersökningar blevo vanliga.

Att omständigheterna vid brottet måhända icke skulle vara aktuella för domstolens ledamöter då de hade att bestämma påföljden synes icke

heller vara en avgörande invändning. Det är, såsom förut antytts, snarast en fördel, om detaljerna vid brottet icke tilldraga sig uppmärksamhet. Enligt svensk rätt förekommer f.ö., nämligen när villkorlig dom utan utsatt straff förverkas, att domstol har att bestämma straff eller annan påföljd långt efter det den förklarar den brottslige skyldig.

Viss tvekan kan råda beträffande överprövning av de båda besluten.

Ehuru domstolen i andra etappen endast har att befatta sig med påföljdsfrågan, kan det naturligtvis inträffa, att domstolen därvid, liksom senare de myndigheter som ha att göra med den dömde under verkställigheten, finner anledning att betvivla att sakerförklaringen var riktig. Det kan därför ifrågasättas, om domstolen möjligen i andra etappen skulle äga på ett eller annat sätt ge uttryck åt sina tvivel.

En fråga är vidare, huruvida redan sakerförklaringen bör kunna överklagas. Vid övervägande av denna fråga bör observeras, att lösningen icke nödvändigtvis behöver vara densamma för alla fall; det är sålunda t. ex. möjligt att låta domstolen själv få bestämma huruvida särskild talan mot sakerförklaringen skall få föras.

III. Vilket organ skall bestämma brottspåföljden?

Vad nu ifrågasatts är så till vida en blygsam reform som det icke ifrågasatts mera än att domstol skulle äga att, där den finner det ändamålsenligt, uppskjuta bestämmandet av påföljden, sedan den genom sakerförklaring funnit att den tilltalade begått det brott för vilket han är åtalad. Den tankegång som föranlett detta förslag kan emellertid drivas längre. Det kan ifrågasättas, om domstolen för alla fall är rätt myndighet att bestämma om påföljden.

Det synes vara i huvudsak två omständigheter som kunna föranleda tvivel härpå.

Den ena har avseende på sakkunskapen hos domstolarnas personal.

I den akademiska juristutbildningen ingår icke mycket som är ägnat att göra de blivande domarna förfarna i konsten att välja påföljder efter vad som är ändamålsenligt för resocialisering av brottsliga människor. Redan omfattningen av det vetande som måste inhämtas i andra avseenden utgör ett hinder däremot. Men därtill kommer, att det icke finns någon pålitlig teknik i människobehandlingens konst, som man kunde lära sig genom teoretiska studier av måttligt omfång. De akademiska studierna kunna, i allt fall under nuvarande förhållanden, icke ge mera än en, i och för sig värdefull, orientering i fråga om de synpunkter som böra anläggas då fråga uppstår om vad som lämpligen bör göras med en tilltalad för att förmå honom att för framtiden avstå från brott.

Det är icke heller så, att den dömande verksamheten är i någon högre grad ägnad att avhjälpa den anmärkta bristen i juristutbildningen. Man vinner icke erfarenhet om ändamålsenligheten av olika påföljder genom att ådöma dem. En sådan verksamhet är t. o. m. på ett sätt ägnad att vilseleda, ty människor äro benägna att tro att det de brukar göra

är det bästa. För att domaren skall vinna erfarenhet om nyttan av de ådömda påföljderna, måste han lära känna deras verkningar.

Naturligtvis är det möjligt att bereda domstolarnas ledamöter viss inblick häri genom att anordna besök vid anstalter, föredrag och diskussioner. Ett icke ringa värde från denna synpunkt har tjänstgöringen i de anstaltsnämnder som äro inrättade vid fångvårdsanstalterna i Sverige; dessa nämnder, som huvudsakligen ha en rådgivande och kontrollerande uppgift, ha i allmänhet en domstolsjurist till ordförande. Beträffande kriminalvård i frihet anordnad genom villkorlig dom ha domstolsjuristerna i Sverige tillfälle att förvärva en mera ingående erfarenhet genom att domstolarna fungera såsom övervakningsdomstolar, d. v. s. öva tillsyn över övervakningen.

Det är icke meningen att bestrida, att domstolarna rymma avsevärd sakkunskap i fråga om valet av påföljd, och det torde i erkännansvärd utsträckning förhålla sig så, att domstolsjuristerna hysa intresse för uppgiften att träffa bästa val och söka sätta sig in i alla förhållanden som böra inverka på valet. Det förekommer nog knappast längre, att en domare, såsom berättas om en för skicklighet och plikttrohet högt skattad domare i en äldre generation, avhåller sig från att besöka fångvårdsanstalter för att icke låta sina intryck därifrån påverka dömandet. Men det är givet, att mängden av skiftande göromål i allmänhet icke tillåter domarna att förvärva några djupgående insikter i vad den ena eller andra påföljden betyder för en därtill dömd.⁹⁾

En utväg att förstärka domstolens sakkunskap erbjuder etappsystemet, i det att detta gör det möjligt att låta domstolen vid påföljdens bestämmande ha en sammansättning som är bättre än den vanliga ägnad för denna uppgift.

Det finns emellertid en annan omständighet, som kan föranleda tvivei huruvida domstol för alla fall är rätt myndighet att bestämma påföljden, nämligen svårigheten att i det särskilda fallet förutse hur en ifrågasatt påföljd skulle komma att verka. Därom kan endast den veta säkert besked som, sedan påföljden ådömts, har tillfälle att följa förloppet av verkställigheten.

Vid införandet av de olika individualpreventivt färgade påföljderna har man snart sagt överallt handlat under inflytande av tanken, att det voro möjligt att i avsevärd utsträckning urskilja olika kategorier av brottslingar för vilka olika påföljder vore lämpade. Man har också trott sig kunna, delvis i lag, ange vissa vid rättegången påvisbara kriterier för tillhörigheten till viss kategori och i kriterierna sett indikationer för den ena eller andra påföljden. Det har sålunda sagts, att villkorlig dom vore ägnad för kategorien tillfällighetsbrottslingar, ungdomsfängelse för „raske dreng“, förvaring och internering (i Sverige) för

⁹⁾ De krav som utvecklingen av straffrätten ställer på domarutbildningen ha alltmere uppmärksamrats. Se i ämnet den danska Betänkning vedrørende dommeres uddannelse, Kbhvn 1951, särskilt s. 24 f och 41 f, samt det svenska betänkandet Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning (Statens offentliga utredningar 1953:15).

kategorierna icke normala farliga förbrytare resp. normala återfallsförbrytare o. s. v. Tanken har, mer eller mindre utpräglat, varit, att man skulle kunna hänföra individen till en viss kategori och att man därmed skulle ha funnit till vilken påföljd han borde eller kunde dömas, liksom läkarna genom konstaterande av vissa kännetecken ställa diagnos på viss sjukdom och ordinera en behandling i överensstämmelse därmed.

I den mån det är möjligt att i kriterier, vilkas förhandenvaro eller frånvaro kan konstateras vid rättegången, se indikationer för den ena eller andra påföljdens ändamålsenlighet, är domstolens val av påföljd relativt enkel, i det att det för domstolen blott gäller att konstatera sakförhållanden. Man har emellertid nästan aldrig ansett sig kunna gå ända därefter, att konstaterandet av vissa sådana kriterier förklarats skola medföra att viss påföljd skolat ådömas. Det har så gott som alltid lämnats utrymme för en prövning, huruvida den ifrågavarande påföljden i det särskilda fallet är ändamålsenlig och med hänsyn till omständigheterna över huvud tillräddig.

Erfarenheten torde ha visat, att värdet av kategoriuppdelningen är mera begränsat än man förut trott. I Sverige har ingen av de ifrågavarande påföljderna kommit att tillämpas för en kategori bestående just av dem för vilka den varit avsedd. Det har sålunda visat sig svårare än man tänkt sig att genom kriterier som äro påvisbara vid rättegången dirigera användningen av de ifrågavarande påföljderna. Domstolarna kunna icke underlåta att framför allt låta sig leda av sin uppfattning angående lämpligheten av att i det särskilda fallet använda dessa påföljder. En uppfattning härom bildar man sig emellertid, såsom här tidigare framhållits, genom en prognos, och denna låter icke binda sig vid vissa av de fakta som kunna konstateras när prognosen ställes. Det är helt naturligt och det är helt i sin ordning, att domstolarna fästa avgörande vikt, förutom vid hänsyn till allmänpreventionen och liknande synpunkter, vid hur en ifrågasatt påföljd komme att verka.

Här visar sig emellertid den svårighet som nyss åsyftades. För att hysa en grundad uppfattning om hur en viss påföljd komme att verka måste domstolen ha en ganska ingående kännedom om hur påföljden, därest den ådömes, kommer att tillämpas. Och det räcker i själva verket icke med kunskap om hur påföljd av detta slag i allmänhet verkställles. Av vikt är naturligtvis, hur den skulle komma att tillämpas beträffande just den ifrågavarande tilltalade. Och det är f. ö. icke nog med detta osäkerhetsmoment. Även den bästa kännedom om verkställighetsåtgärderna kan ej ge någon säkerhet för hur de komma att påverka den individ varom fråga är. Den mänskliga naturen är som bekant svårberäknelig. Slutsatsen av detta måste bli, att även den mest insiktsfulle domare har svårt att redan i rättegången träffa val av påföljd med något större mått av säkerhet.

Ett medel att komma till rätta med denna svårighet kan tyckas vara att låta domaren, sedan han ådömt en påföljd, ha inseende över dess verkställighet med befogenhet att väsentligt modifiera påföljden, om det skulle visa sig påkallat.

Denna tanke är i vad angår kriminalvård i frihet, anordnad genom villkorlig dom, i väsentlig mån förverkligad där, såsom i Sverige, den domstol som meddelat villkorlig dom med övervakning regelmässigt skall ha tillsyn över övervakningen.

När det gäller frihetsberövande påföljd är tanken svår eller omöjlig att realisera, emedan de dömda till alltför stor del vistas i anstalter som äro avlägsna från domstolsorten. Vad som förekommer är, att en domare övervakar verkställigheten och har vissa befogenheter beträffande påföljdens anordnande eller längd, så i Italien il giudice di sorveglianza. Dessa verkställighetsdomare äro emellertid icke de som ädömt påföljden.

Det förekommer emellertid även, att sedan domstolen i och med rättegångens avslutande skilt sig från fallet, en annan myndighet äger bestämma vilken påföljd skall bli. Genom en sådan anordning kan man vinna, att bestämmandet av påföljden tillkommer personer som ha speciell sakkunskap i just denna fråga och koncentrera sig på denna. Det blir även möjligt att låta påföljdens bestämmande bero av iakttagelser som göras efter rättegången.

På sina håll har denna tanke förverkligats så, att domstolen väl bestämmer en påföljd men dess beslut utgör en förutsättning för ett senare beslut av annan myndighet genom vilket en annan påföljd kan bestämmas. En sådan uppdelning av funktionen att bestämma påföljden förekommer, såsom förut antytts, i Finland, där sedan den vanliga domstolen dömt till straff, det ankommer på fängelsedomstolen att, om det ådömda straffet är av viss beskaffenhet och domstolen i domen lämnat medgivande därtill, besluta ungdomsfängelse eller internering i straffets ställe. En anordning av denna typ förekommer även i Portugal, där man inrättat domstolar som ha befogenhet bl. a. att, sedan den vanliga domstolen dömt till straff, med stöd av den kändedom som därefter vinnes angående den dömdes person och personliga förhållanden låta straffet övergå till en skyddsåtgärd på obestämd eller relativt obestämd tid.¹⁰⁾

Mera radikalt vore att låta domstolens beslut i fråga om påföljden ha karaktären av ett överlämnande till en myndighet att underkasta den dömden påföljden som den med hänsyn till omständigheterna finner motiverad. Det skulle då vara denna myndighet som bestämde påföljden.¹¹⁾ Att genomföra denna tanke för alla fall, så att domstolen aldrig bestämde påföljden, torde icke på allvar kunna ifrågasättas. Anordningen kan icke gärna anses motiverad i andra fall än där något slags behandling kan komma i fråga eller där den ifrågakommande påföljden är tämligen allvarlig och det därför, kanske för att åstadkomma mera enhetlig straffmätning, anses motiverat att komplicera för-

¹⁰⁾ Se om de portugisiska s. k. verkställighetsdomstolarna, i första instans enmansdomstolar, *Beleza dos Santos* i *Revue internationale de droit comparé* 1952 s. 401 ff.

¹¹⁾ *Cornil* har i sin förut nämnda artikel i *Revue pénale suisse* diskuterat denna anordning med tydlig sympati.

farandet genom inkopplande av en ytterligare myndighet. Icke heller i denna begränsade omfattning är anordningen veterligen någonstädes i bruk.

Ett system, som för många fall överflyttar en stor del av domstolens bestämmanderätt angående påföljden till andra organ, finns emellertid i Californien och några andra nordamerikanska stater. Det är där visserligen icke så, att domstolen icke skulle ha visst val mellan olika påföljder, men vissa påföljder lämnas till sitt verkliga innehåll i domen så obestämda att ett beslut att sådan påföljd skall tillämpas ter sig såsom ett överlämnande till annan myndighet att inom mycket vida gränser bestämma vad som skall ske.

I Californien gäller, att en dom på fängelse för person över tjuogoett år i regel, när brottet är belagt med fängelse i minst sex månader, icke skall fastställa en viss tidslängd för frihetsberövandet. Först sedan den dömde undersökts, klassificerats och placerats i lämplig anstalt inställer sig fråga om att närmare bestämma frihetsberövandets längd, och detta ankommer på en myndighet, kallad Adult Authority, vilken tillhör fångvårdens administration. Straffskalans minimum, vilket i några typer av fall är förhöjt, samt dess maximum måste därvid iakttagas. I regel fastställs strafftiden icke förrän sex månader förflutit, och myndigheten äger dröja längre med sitt beslut, teoretiskt sett ända till maximitidens utgång. Att besluta om villkorlig frigivning ankommer också på Adult Authority, och båda frågorna kunna övervägas samtidigt. Myndigheten äger, ända till dess den dömde är slutligt frigiven, ändra eller återkalla tidigare beslut närhelst den finner det påkallat. Adult Authority har en ledande ställning bland de organ som sörja för behandlingen i anstalt och efter villkorlig frigivning. Meningen är, att den skall svara för att den ådömda påföljden både till sitt verkställighetssätt och till sin tidslängd blir så ändamålsenlig som förhållandena tillåta. Adult Authority består av sex ledamöter, utsedda bland personer med omfattande erfarenhet i frågor som angå brottsligheten och dess bekämpande. Beslut, varigenom Adult Authority överskrider sina befogenheter med avseende å kvarhållande i anstalt, kan upphävas av domstol.

För lagöverträdare i ålder mellan åtta och tjuogoett år finns i Californien en motsvarande myndighet, Youth Authority, vars styrelse består av fem ledamöter. Ungdomsdomstol eller vanlig domstol äger, med vissa undantag, överlämna lagöverträdare i nämnda ålder till denna myndighet. Domstolen har emellertid val mellan denna och andra åtgärder. Youth Authority kan efter observation eller t. o. m. omedelbart placera den dömde i frihet under övervakning, men den kan också behålla honom i anstalt till dess han fyllt tjuogoett år eller i vissa fall till dess han fyllt tjugotre eller tjugofem år.¹²⁾

¹²⁾ Se angående det californiska systemet *Charles W. Fricke*, California Criminal Procedure, Los Angeles 1955, och *California Criminal Procedure*, Los Angeles 1956, samt särskilt angående Youth Authority *Berkeley*, A study of the Youth Authority Program as promulgated

Från det californiska systemet synes man kunna hämta uppslag som väl förtjäna att övervägas. Det är svårt att förneka, att i sådana fall, där utsikter finnas att genom en efter fallets egenart avpassad behandling föra den brottslige tillrätta, möjligheterna därtill bli bättre om behandlingen ledes av ett organ med särskild sakkunskap på detta område, som kan smidigt anpassa behandlingen efter förhållandena. Det förtjänar övervägas, om icke vissa påföljder, vid vilka resocialiserings-syftet är särskilt framträdande, borde verkställas under ledning av behandlingsmyndigheter med vidsträckt befogenhet att variera behandlingen och behandlingstiden efter behovet.

För ungdomsvård som sker i kriminalvårdens regi kan måhända ett behandlingsorgan med vittgående befogenheter med fördel inrättas. Den institutionella behandlingsform, som ungdomsfängelse eller ungdomsskola utgör i alla de nordiska länderna, lider av svagheten att redan från början en viss behandlingsmetod anvisas för de till påföljden dömda, i detta fall behandling i visst slags anstalt med bestämd minimitid. Det kan ifrågasättas, om icke behandlingen skulle bli mera utsiktsrik om ett behandlingsorgan finge möjlighet att med ledning av de erfarenheter som under behandlingen göras beträffande varje intagen flytta honom till annan sorts anstalt eller anordna behandling i frihet för honom.

Det kan också ifrågasättas, om icke den kriminalvård i frihet, som kommer till stånd genom villkorlig dom med övervakning, skulle kunna göras mera effektiv om tillsynen över övervakningen förklades till lokala nämnder, lämpligen med judiciellt inslag men sammansatta av personer med kunnighet och intresse i hithörande behandlingsfrågor, som skulle ha att ingående följa förloppet av vården och äga befogenhet att inom vissa gränser bestämma om denna. Ett embryo till sådana behandlingsorgan finnes i Sverige i de övervakningsnämnder som domstolarna äga tillsätta. Det vore helt säkert lämpligast, att de ifrågavarande nämnderna finge handha vården ej blott av äldre utan även av unga som av domstol finnas böra göras till föremål för kriminalvård i frihet.

Innebörden av anordningar sådana som de nu antydda skulle vara, att domstolen i rättegången överlämnade till behandlingsmyndigheter, vilka borde ha judiciellt inslag, att inom vida gränser förfara i varje särskilt fall så, som visar sig påkallat av det fallets egenart. Domstolerna skulle alltjämt ha till uppgift att välja påföljdsform, men deras verksamhet skulle, såvitt angår de ifrågavarande påföljderna, ha karaktären av en grovsortering.

Att, såsom har skett i Californien, anordna praktiskt taget alla längre frihetsberövande påföljder för äldre på nu antytt sätt möter emellertid

by the American Law Institute, Philadelphia 1951, och *Sellin* : "American Law Institute's skrift Model penal code, Tentative 3, Philadelphia 1955, s. 47 ff, och angående Adult Authority: Rational approach to crime and punishment, Taipei" lysningar om det californiska systemet har jag att t Nyquist.

betänkligheter. Det californiska systemet med Adult Authority är en form av vad man brukar kalla obestämd dom. Något liknande har i de nordiska länderna hittills ansetts möjligt att acceptera endast för vissa kategorier, där behovet av behandling eller av frihetsberövande för att hindra från brott varit särskilt framträdande på grund av brottslingarnas förmodade farlighet. För dessa kategorier ha vi institut sådana som förvaring och internering. Även i fråga om dem har emellertid obestämdheten i behandlingens längd väckt kritik.

Vad som möter betänkligheter i systemet med Adult Authority är likväl måhända framför allt, att domstolen överlämnar bestämmandet av behandlingstidens längd åt en myndighet som icke har karaktären av domstol. Om denna myndighet vore en verklig domstol, skulle systemet te sig betydligt mindre betänkligt. Ty det är att märka, att i vanliga fall blir frihetsberövandets längd fastställd långt före frigivningen. Om systemet ytterligare modifierades så, att det ankomme på den domstol som rannsakat att, sedan den dömde varit intagen någon tid i fångvårdsanstalt, taga upp målet ånyo för att bestämma tiden, skulle betänkligheterna än mera försvagas.

Dessa reflexioner böra sammanställas med några iakttagelser beträffande de tidsbestämda frihetsstraffen. Ett ådömt sådant straff kan varieras avsevärt såväl till sättet för verkställigheten som till tidslängden. I fråga om sättet för verkställigheten anses det önskvärt, att verkställighetsmyndigheterna äga individualisera behandlingen inom ganska vida gränser och att resurser finnas så att varje intagen kan få den vård han behöver. Beträffande längden av frihetsstraffet är det allmänt godtaget, att den, när det gäller längre frihetsstraff, skall kunna genom beslut angående villkorlig frigivning i avsevärd mån anpassas efter förhållandena i det särskilda fallet sådana de te sig under verkställigheten.

Om man betänker detta, föranledes man att ifrågasätta, huruvida det finns tillräckliga skäl att ålägga domstolarna att redan i rättegången utvälja vissa brottsliga till frihetsberövande på obestämd eller relativt obestämd tid.

Förutsatt att sådant frihetsberövande icke kommer i fråga i andra fall än där alternativet, om man bortser från vård i sinnessjukhus, är tidsbestämt frihetsberövande på tämligen lång tid, måste det nämligen vara möjligt att låta domstolen vid rättegången inskränka sig till att besluta, att den tilltalade skall omhändertagas i fångvårdsanstalt. Om det är riktigt, såsom nyss sagts, att verkställighetsmyndigheterna böra ha sådana resurser och sådan befogenhet att varje intagen kan få den vård han behöver, kan det icke för behandlingen erfordras, att domstolen i domen har angivit att den som måhända bör kvarhållas på obestämd tid skall behandlas på något särskilt sätt. Sorteringen av de till frihetsberövande dömda på olika anstalter torde kunna överlämnas till verkställighetsmyndighet. Vad åter angår frågan huruvida en slutpunkt skall fixeras för frihetsberövandets längd, vilken fråga är betydligt allvarligare från rättssäkerhetssynpunkt, behöver den icke lösas

förrän någon tid har gått. Genom att låta denna fråga vara oavgjord under den första tiden av anstaltsvistelsen skulle man kunna vinna, att ett mera omfattande utredningsmaterial stode till förfogande när den upptoges till avgörande. Frågan kan bringas under domstolens prövning efter en frist, vilken bör utnyttjas för observation av den intagne. Det skall då visa sig, att det i många fall icke möter betänklighet att bestämma en tidslängd, i det att det mått av obestämdhet som reglerna om villkorlig frigivning medföra är tillräckligt. I andra fall kan det däremot te sig önskvärt, att någon tidsgräns för frihetsberövandets varaktighet icke bestämmes. Frihetsberövandet fortsätter då på obestämd tid. På detta sätt sker liksom en sällning, varigenom bland långtidsfångarna uttagas de som man efter en icke alltför kort observation i anstalt finner sig icke kunna döma till tidsbestämd påföljd.

En anordning sådan som den nu skisserade kan närmare utformas på olika sätt. Det väsentliga i anordningen är, att en differentiering mellan långtidsfångar på bestämd och sådana på obestämd tid icke företages förr än verkställigheten pågått tillräckligt länge för att tillåta en observation. Att det därefter blir domstols sak att företaga differentieringen synes önskvärt från rättssäkerhetssynpunkt, men det förefaller sannolikt, att domstolen kan få god ledning av verkställighetsorganens iakttagelser.¹³⁾

Den föregående framställningen har rört problem som inställt sig i och med att man på allvar börjat kräva att brottspåföljden, i den mån så erfordras och låter sig göra, skall vara ägnad att resocialisera den brottslige. Detta krav har medfört, att man måst uppge den tidigare hävdade ståndpunkten att brottspåföljden bör vara given i och med brottet och att man föranletts att övergå till att i stor omfattning söka anpassa påföljden efter förhållandena sådana de te sig när påföljden är aktuell. Det gäller emellertid att tillgodose kravet på ändamålsenlighet utan att hemfalla till det godtycke mot vilket den klassiska läran reagerade.

Med anläggande av dessa synpunkter har i denna framställning diskuterats, huruvida domstol bör äga uppdelas straffprocessen i två etapper, så att domstolen först genom särskilt beslut tager ställning till skuldfrågan för att därefter, men självfallet blott om skuldfrågan besvaras jakande, övergå till att behandla frågan om påföljden. Det har vidare diskuterats, huruvida bestämmandet av påföljden bör anförtros åt annat organ än domstolen. Sker detta, följer därav en etappuppdelning. Det har emellertid framhållits, att det är möjligt att fördela påföljdens bestämmande mellan den dömande domstolen och andra organ, så att dessa senare få till uppgift att inom vissa gränser bestämma

¹³⁾ Om detta „sällningssystem“ se *Strahl* i De nordiska kriminalist-föreningarnas årsbok 1949—50 s. 82 f och 1951—52 s. 290 f samt i Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab 1952 s. 160 ff och i Revue internationale de droit pénal 1953 s. 641 ff. Se också *Schlyter* i Revue de science criminelle et de droit pénal comparé 1951 s. 407 ff.

påföljdens närmare beskaffenhet. Det har också framhållits, att den verkliga innebörden av en påföljd, vilken har bestämts av domstol eller av annan myndighet, kan i större eller mindre utsträckning göras beroende av beslut som fattas under påföljdens verkställighet. Tanken i etappsystemet kan i avsevärd omfattning realiseras genom att utrymme lämnas åt avgöranden som träffas efter domstolens dom, ty även därigenom skiljes frågan vad som skall göras med den brottslige från skuldfrågan.

En genomgående tendens hos alla de uppslag som här ha framförts är att uppskjuta avgöranden som angå påföljden så länge det utan olägenhet kan ske, för att de skola grundas på så fullständigt material och vara så omsorgsfullt övervägda som möjligt, men att icke låta detta föranleda att avgörandet i skuldfrågan får anstå längre än till dess den frågan är utredd.

Det är givet, att lösningen av de spörsmål som här diskuterats måste i varje land i hög grad bero av förhållandena i det landet. I denna framställning, som är avsedd att läggas till grund för en diskussion med deltagare från de skilda nordiska länderna, ha emellertid förhållandena i vart och ett av dessa länder föga berörts och över huvud ha detaljfrågor lämnats utanför. Författaren har trots sig fylla sin uppgift bäst genom att lämna en allmänt hållen orientering i ämnet med understrykande av principiella synpunkter.

Teser.

1. Domstol bör i brottmål ha möjlighet att dela processen i två etapper vardera avslutad genom ett formligt beslut, så att den först behandlar frågan huruvida den tilltalade begått det brott för vilket han är åtalad och därefter, om den tilltalade befinnes skyldig till brottet, övergår till att behandla frågan om påföljden.

2. Bestämmandet av brottspåföljden bör i princip tillhöra domstol, men det är i viss utsträckning önskvärt, att där utrymme finns för behandling, behandlingsorgan med judiciellt inslag erhålla vidsträckt befogenhet att anpassa påföljden efter behandlingsbehovet sådant detta framträder under behandlingen.

3. Utväljandet av dem som skola berövas friheten på obestämd eller relativt obestämd tid på grund av sin mer eller mindre utpräglade farlighet behöver icke ske i rättegången. Det kan vara lämpligt att de, för vilka sådan påföljd kommer i fråga, av domstolen dömas att intagas i fängvårdsanstalt och att frågan huruvida viss tid för frihetsberövandet skall fixeras upptages av domstolen först sedan verkställigheten pågått någon tid och den dömde därunder varit underkastad observation.

Ivar Strahl.

